HUMANISTIČKE STUDIJE

3|2017

Univerzitet
Donja Gorica

ČASOPIS
HUMANISTIČKE STUDIJE

Glavni i odgovorni urednik:
Dragan K. Vukčević

Urednica broja „O Evropi”:
Ljubinka Trgovčević Mitrović

Redakcija:
1. Đorđije Borozan (Podgorica);
2. Radule Knežević (Zagreb);
3. Ilija Vujačić (Beograd);
4. Dragica Vujadinović (Beograd);
5. Milan Podunavac (Podgorica);
6. Cirila Toplak (Ljubljana);
7. Mirjana Maleska (Skoplje);
8. Asim Mujkić (Sarajevo).

Savjet:
1. John Keane (Sidney);
2. Nenad Dimitrijević (Beograd);
3. Čedomir Čupić (Beograd);
4. Olga Breskaja (Vilnius);
5. Ana Krasteva (Sofija, Lyon);
6. Panos Ljoveras (Solun);
7. Đuro Šušnjić (Beograd);
8. Radovan Vukadinović (Zagreb);
9. Tonko Maroević (Zagreb);
10. Viljam Smirnov (Moskva);
11. Rudi Rizman (Ljubljana);
12. Alpar Lošanc (Novi Sad);
13. Vesna Kilibarda (Podgorica);
14. Stefano Bianchini (Bologna);
15. Lidija Basta Fleiner (Freiburg);
16. Hans-Georg Ziebertz (Würzburg);
17. Ratko Božović (Beograd).

Sekretar: Nikola Zečević

Dizajn: Mile Grozdanić

Priprema za štampu: Bojan R. Popović
Medeon, Podgorica

Lektura i korektura: Valentina Knežević

Izdavač: HS, UDG

Podgorica,
2017.

3|2017

SADRŽAJ

DRAGAN VUKČEVIĆ Uvodna riječ
glavnog i odgovornog urednika /5/

DIO I TEMA BROJA: O EVROPI
MILAN PODUNAVAC Politička ideja Evrope /9/
GORAN GRETIĆ Kriza ideje ujedinjenja Europe /27/
ASIM MUJKIĆ Europa i Zapadni Balkan u populističkom ruhu /45/
TIHOMIR CIPEK Rusija i Europska unija. Što je ostalo od partnerstva? /61/
ILIJA VUJAČIĆ Kontekstualnost ustavnog patriotizma
— crnogorska perspektiva /77/
NATAŠA JOVANOVIĆ Šta je novo u savremenom evropskom
orijentalizmu? Jedan teorijski ekskurs o (pre)naglašavanju
nasleđa Ibn Halduna u savremenoj socijalnoj misli /97/
RADOSLAV RASPOPOVIĆ Promjene u definisanju
spoljnopolitičkih zadataka crnogorske diplomatije u drugoj
polovini XIX i na početku XX vijeka /115/
BORO VUČINIĆ Balkanski aspekt migracione krize u Evropi /139/

DIO II STUDIJE
LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ Međunarodne
organizacije u suvremenim međunarodnim odnosima /163/
FILIP IVANOVIĆ Nevidljiva ljepota i njene vidljive
predstave: Estetika Dionisija Areopagita /177/
PREDRAG ZENOVIĆ The Normative Flaws of Liberal Culturalism /191/

DIO III RECENZIJE
RADULE KNEŽEVIĆ *Suvremena politička teorija*, Crnogorska
akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2017. (Milan Podunavac) /221/
ĐORĐIJE BOROZAN *Crnogorske dinastije: Vojislavljevići, Balšići,
Crnojevići*, CID, Podgorica, 2017. (Ilija Vujačić) /225/
O identitetu, Crnogorska akademija nauka i
umjetnosti, 2015. (Nikola Zečević) /233/
ILIJA VUJAČIĆ *Saznanje i* politika, Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske / Disput, Zagreb, 2014. (Predrag Zenović) /239/

DIO IV IN MEMORIAM
Prof. dr Lidija Čehulić Vukadinović (1966–2017) (Nikoleta Đukanović) /245/

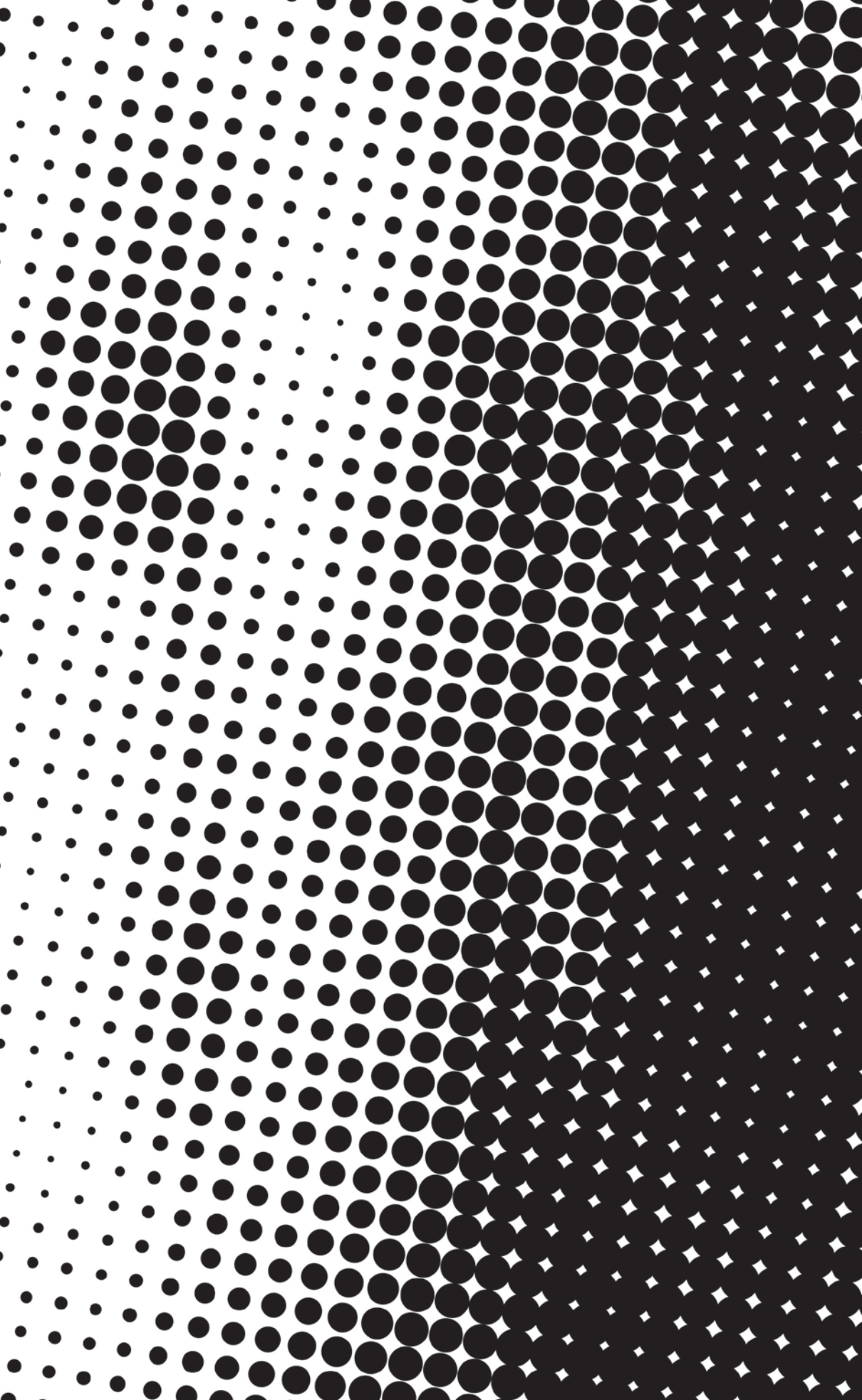

Tihomir Cipek*

UDK 327:061.1 EU (47)

Rusija i Europska unija. Što je ostalo od partnerstva?**

U tekstu su prikazani odnosi između Rusije i Europske unije nakon krize u Ukrajini i ruskog pripojenja Krima. Najprije se na osnovu konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa analiziraju glavne značajke ruske i europske vanjske politike. Ukazano je na glavne značajke Sporazuma o partnerstvu i suradnji potpisanog između Europske unije i Rusije 1994. godine. Zatim se njhovi međusobni odnosi sagledavaju kroz energetsku politiku i njezino djelovanje na odnose članica Europske unije i Rusije. Zastupa se teza da upravo različiti interesi država članica EU, vezani uz energetsku politiku, onemogućuju uspostavljanje jedinstvene europske politike spram Rusije. Na kraju teksta dana je projekcija osnovnih značajki odnosa Rusije i Europske unije te se zaključuje da će se u odnosu s Rusijom snažnije države-članice Unije voditi vlastitim nacionalnim interesima, dok će države srednjoistočne Europe lutati između interesa EU, SAD-a i pokušaja da oblikuju vlastitu vanjsku politiku utemeljenu na osviještenim nacionalnim interesima. S druge strane, slijedi pokušaj Europske komisije da se Europska unija dodatno integrira formiranjem zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

Ključne riječi: vanjska politika, energetska politika, Rusija, Vladimir Putin, Europska unija, partnerstvo u međunarodnoj politici, državni interesi

Nacionalni identitet i vanjska politika. Konstruktivistička teorija međunarodnih odnosa

Analizu odnosa između Rusije i Europske unije (EU) temeljim na tezi da rusku vanjsku politiku zapravo određuje proces oblikovanja ruskoga nacionalnog identiteta. U središtu tog procesa je odnos Rusije spram Zapada, kojeg u analiziranom slučaju predstavlja Europska unija. Na drugoj strani, riječ je o procesu oblikovanja vanjskopolitičkog identiteta Europske unije. Smatram da tradicionalna objašnjenja realističkog i liberalnog pristupa vanjskoj politici pružaju samo djelomičan uvid u njezine značajke. Realisti smatraju da je ključ tumačenja vanjske politike kategorija moći. A

* Redovni profesor u trajnom zvanju, Fakultet političkih znanosti — Sveučilište u Zagrebu; e-mail: tihomir.cipek@fpzg.hr

** Karte i tabele u ovom tekstu, te dio o ruskoj vanjskoj politici (str. 3 i 4), objavljeni su u knjizi Davora Bobana i Tihomira Cipeka, *Politički sustav Rusije*, University Press, Sarajevo; Plejada, Zagreb, 2017.

količina moći mjeri se vojnom i ekonomskom snagom neke zemlje. Liberalni pristup međunarodnoj politici naglašava da će nakon što cijeli svijet postane liberalno-demokratski, nastupiti doba vječitog mira i blagostanja. Za razliku od realističkog i liberalnog pristupa, konstruktivistička teorija međunarodnih odnosa naglašava da se nacionalni interes oblikuje unutar društvenog i kulturalnog sustava pojedine države. Polazi se od teze da se nacionalni interesi pojedine države i njezino djelovanje u međunarodnoj politici oblikuju iz njezinog samorazumijevanja. Nedvojbeno je da je percepcija svijeta vojno moćnih i bogatih nacija drugačija nego kod onih koje to nisu. Dakle, polazi se od teze da je i vanjska politika država određena načinom na koji politička elita i narod neke države razumiju sami sebe, ali i one Druge. Jesu li ti Drugi prijetnja ili nisu? Može li se s njima surađivati ili ne? To su pitanja koja su u središtu odnosa između Rusije i Europske unije. Rusija je na ta pitanja u pojedinim razdobljima davala različite odgovore, koji su se kretali između dviju krajnosti — potpunog otvaranja ili potpunog zatvaranja prema Zapadu. I dok je Rusija tražila vanjskopolitičke odgovore, Europska unija je tražila jedinstvenu vanjsku politiku. Uniji je problem predstavljala činjenica da je vanjska politika, uostalom kao i demokracija, povijesno i institucionalno osmišljena za nacionalne države. Zbog toga je glavna značajka vanjske politike Europske unije da je ona — unatoč nastojanju da bude koordinirana i što je moguće više jedinstvena — u biti ostala u domeni država članica. Glasovanja u UN-u u kojima se članice EU različito izjašnjavaju to jasno dokazuju.

Ruska vanjska politika

Neposredno nakon propasti SSSR-a u prvim godinama Jeljcinove vladavine ruska vanjska politika bila je izrazito prozapadna. Vladajuća elita je smatrala da je Rusija, pritisnuta boljševičkom diktaturom, zaboravila svoj pravi, zapadnjački identitet. Isticalo se da su zapadne demokracije na čelu sa SAD-om i Europskom unijom zapravo prirodni ruski saveznici. Ruski su se zapadnjaci nadali da će Zapad, kad shvati da je Rusija zapravo njegov integralni dio, svojim velikim investicijama pomoći njezin ekonomski razvoj. Ali Zapad nije osmislio neki novi Marshallov plan za Rusiju. Znatnija ekonomska pomoć zapadnih država je izostala. Doduše, zapadne kompanije su u procesu privatizacije kupovale ruske tvrtke, ali to nije imalo vidljivih pozitivnih posljedica za rusko gospodarstvo. Upravo suprotno, naglo uvođenje tržišne ekonomije tzv. „šok terapijom" jednostavno je slomilo rusko gospodarstvo. Ruski bruto društveni proizvod je između 1985. i 1992. godine pao za nevjerojatnih 60%.[1] Nedvojbeno

[1] Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, Roman & Littlefield, 2013, str. 54.

je da je „šok terapija" opravdala svoje ime. Takve su okolnosti tražile ponovo preispitivanje ruskoga nacionalnog i državnog identiteta. Sve se jasnije u dobrom dijelu javnosti zastupala teza da prozapadna orijentacija samo slabi Rusiju.[2] Zbog loše ekonomske situacije Jeljcinova je vlast ovisila o zapadnim uplatama vezanim uz privatizaciju ruskih državnih poduzeća. Ekonomsku krizu Jeljcin je nastojao riješiti čvršćim povezivanjem s Europskom unijom. S Unijom je pregovarao o formiranju zone slobodne trgovine. Treba istaknuti da zona slobodne trgovine u pravilu prethodi čvršćim ekonomskim, pa i političkim integracijama. Izgleda da su pregovori propali upravo zbog te činjenice. Jednostavno, Europska unija nije znala što bi s Rusijom, ali ni Rusija nije znala koja bi bila njezina uloga u Europskoj uniji. Nitko nije bio spreman za čvršće ekonomske i političke integracije.

Novi izgledi za suradnju javili su se kada na vlast u Rusiji dolazi Vladimir Putin. Njegova je vanjska politika na svojim počecima izrazito težila uspostavljanju dobrih odnosa sa Europskom unijom i SAD-om. Stoga je prvo razdoblje Putinove vanjske politike bitno određeno pokušajem povezivanja s EU i SAD-om. Nakon što je naišao na odbijanje, Putin se okrenuo izgradnji moći Rusije i vođenju neovisne vanjske politike. Tom politikom nastoji bez kompromisa slijediti vlastitu viziju ruskih nacionalnih interesa. Rusija se nastoji vratiti kao važan subjekt međunarodne politike.[3] To se ogleda u dvama ključnim vanjskopolitičkim događajima: krizi na Krimu i ratu u Siriji. Postupci Rusije u navedenim događajima proizlaze iz ključnih načela ruske vanjske politike koje su ustanovili i sistematizirali Putin i ministar vanjskih poslova Sergej Lavrov. Glavni cilj ruske vanjske politike je podjela moći na globalnoj razini. Kremlj smatra da bi se trebalo postići organiziranje svojevrsne druge Jalte, kojom bi se odredila nova pravila ponašanja u Europi i jasno podijelile zone utjecaja. Načelo o podjeli utjecaja trebalo bi se sprovesti i na globalnoj razini. Suvremeni koncept vanjske politike Ruske Federacije odobrio je Vladimir Putin 12. veljače 2013. godine. Nova vanjska politika Ruske Federacije — nazvali smo je neorealizmom jer se na novi način nastoji sagledati i prilagoditi stvarnom odnosu snaga na globalnoj razini — polazi od nekoliko ključnih načela:

a) gospodarskog, koje se temelji na tomu da Rusija na međunarodnom planu oblikuje povoljne uvjete za razvoj ruskog gospodarstva, s ciljem da na unutarnjem planu podigne životni standard stanovništva;

b) sigurnosnog, koji se sastoji u tome da se Rusija kao stalna članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda (UN) založi za osiguranje sveopćeg mira i sigurnosti u svijetu, s ciljem da se ostvari načelo o multilateralnoj podjeli moći u globalnoj politici;

---

[2] Isto, str. 61–62.

[3] Davor Boban, „Povratak Rusije na svjetsku pozornicu", *Političke analize*, br. 7, 2011, str. 14–19.

c) političkog, koje se temelji na tezi da je u ruskom interesu odlučno i dosljedno zagovaranje temeljnih načela UN-a o suverenosti država, dakle načela o nemiješanju u unutarnje poslove suverenih zemlja;

d) načela o neizbježnim promjenama u međunarodnoj politici, kojima se ruska vanjskopolitička doktrina treba prilagođavati te ih mora nastojati kontrolirati i usmjeravati u svome nacionalnom interesu;

e) načela uvažavanja ravnopravnog dijaloga među narodima; Rusija smatra da se poštivanjem tog načela mogu smanjiti postojeći međunacionalni sukobi i napetosti.

Sažeto se može ustvrditi da je cilj djelovanja ruske vanjskopolitičke diplomacije podrška onim globalnim procesima koji će omogućiti da se oblikuje stabilan policentrični sustav međunarodnih odnosa. Rusija smatra da bi joj u tom novom sustavu trebala pripasti uloga jednog od ključnih centara odlučivanja. Na taj bi način Moskva parirala pokušaju Washingtona da izgradi unipolarni svijet u kojem bi Amerika dominirala. Ruska vanjska politika smatra da se policentričan svijet može graditi pomoću metode mrežne diplomacije. Ta metoda podrazumijeva stvaranje fleksibilnih saveza suverenih država, zasnovanih na načelu prema kojem jedna te ista država može biti članica raznih zajednica. U svojim priopćenjima za javnost Moskva stoga naglašava da je ekonomski savez Brazila, Rusije, Indije, Kine i Južnoafričke Republike, koji je poznat preko akronima (BRICS), dobar primjer uspješnog djelovanja mrežne diplomacije i oblikovanja novog tipa zajednice država.

Također je vrlo vjerojatno da će Rusija iskoristiti nestabilne okolnosti u Ukrajini i separatistički pokret u Lugansku i Donjecku da spriječi ukrajinsko pristupanje NATO-u. To bi mogla biti prva geopolitička pobjeda Rusije od vremena hladnog rata. Druga je pripojenje Krima Rusiji, koje izgleda kao trajna, nepromjenjiva činjenica. Treća je ruski uspjeh u Siriji, gdje je svojom vojnom intervencijom spriječila islamske teroriste da preuzmu vlast. To je ruskoj vanjskoj politici donijelo veliki ugled u većem dijelu međunarodne zajednice.[4]

Vanjska politika Europske unije

Ideja o potrebi oblikovanja zajedničke vanjske i sigurnosne politike Europske unije (EU) navedena je u Maastrichtskom sporazumu iz 1992. godine.[5] Tamo su također spomenute i osnovne smjernice europske vanjske politike. Sukladno procesu sve većeg ujedinjavanja EU, u Lisabonskom ugovoru iz 2007. godine u članku 24. navode

[4] Posredno je to priznala i bivša državna tajnica SAD-a Hillary Clinton kad je početkom ožujka 2011. izjavila da Amerika gubi „informacijski", zapravo propagandni rat. (https://www.thenewamerican.com/usnews/foreign-policy/item/1384-clinton-on-propaganda-budget-us-losing-information-war)

[5] http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/EUugovori/11992M_Ugovor_o_EU-u_hrv.pdf

se pravila formiranja zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU.[6] Istaknuto je da se vanjska politika EU oblikuje jednoglasnim odlukama Europskog vijeća i Vijeća EU osim ako ugovorom nije propisano drugačije. U osnovi je predviđeno da zajedničku vanjsku politiku EU donose vlade, odnosno izvršna vlast država članica. Radi djelotvornog provođenja te politike u okviru Europske komisije, svojevrsne vlade EU, ustrojena je funkcija visokog predstavnika EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku. Prema članku 27. Ugovora o EU, Visoki predstavnik predsjeda Vijećem vanjskih poslova te predstavlja EU u njezinim diplomatskim kontaktima s nečlanicama Unije. Pokazalo se da je Komisija središte provođenja vanjske politike Europske unije. Ugovorom o EU istaknuto je da se politika provodi na temelju političke solidarnosti među državama članicama i što veće usklađenosti njihovog djelovanja, koje bi se trebale suzdržati od postupanja koje bi bilo u suprotnosti s interesima Europske unije.

Vanjska politika Europske unije, njezin opseg i sadržaj, izravno ovise ne samo o politici nacionalnih država i njihovim međusobnim odnosima nego i o političkoj konstelaciji, tj. odnosu snaga između glavnih europskih ideološko-političkih grupacija. U tom će smislu biti potrebno da i crnogorske političke stranke, usporedo s procesom pristupa Crne Gore Europskoj uniji, oblikuju efikasne institucije koje bi tematizirale vanjskopolitička pitanja. Jasno je, naime, da vanjskopolitički smjer EU ne određuju isključivo države članice, nego i glavne stranačke europske grupacije. Isto je tako nedvojbeno da konzervativci (pučani i demokršćani), socijaldemokrati i liberali, često daju različite odgovore na ista pitanja. Razlike još više dolaze do izražaja kod stranačkih grupacija radikalne ljevice i desnice zastupljenih u Europskom parlamentu. Najčešće dolaze do izražaja kad se radi o pitanju imigranata u Europsku uniju te osobito kad se postavi pitanje globalnih ambicija Europske unije. Ključ odgovora na ova pitanja, osobito na ono drugo, nije samo u odnosu EU i Rusije, nego prije svega u odnosu EU i SAD-a. Naime, sasvim je jasno da se Europska unije neće moći ispostaviti kao veliki globalni igrač ukoliko se ne emancipira od SAD-a. Sjedinjene Države su na početku podržavale formiranje Europske ekonomske zajednice (danas EU) smatrajući da je riječ o ekonomskom krilu NATO pakta. Danas je EU postala u ekonomskom smislu pravi div, a ta se ekonomska moć postepeno nastoji pretvoriti u političku. Eliti EU je dosta da Unija bude politički patuljak. Vidjelo se da se ekonomska moć EU ne može održati ako je ne prati i politička moć. To je kriza eura, valute jezgra EU, sasvim jasno pokazala. Vodstvo EU je stoga odlučilo da pokuša voditi samostalnu vanjsku i sigurnosnu politiku. Izgleda da ulazimo u vrijeme međusobnog nadmetanja i napetosti u odnosima između EU i SAD-a. To sve više dolazi do izražaja u različitom stavu obzirom na američke sankcije spram Rusije, Irana te prema američkoj

[6] http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/EUugovori/12007L_Ugovor_iz_Lisabona_hrv.pdf

politici prema pitanju Jeruzalema.[7] Također se čini da se postepeno javljaju razlike i u politici spram Sirije, kao i prema građanskom ratu te agresiji Saudijske Arabije u Jemenu. Ovdje se ne samo jasno vide razlike između interesa EU i SAD-a nego i između samih članica Europske unije. U pogledu europske vanjske politike unutar Europske unije postoji podjela na male sile, koje su uglavnom orijentirane prema verbalnim akcijama te se nastoje oduprijeti unilateralnom djelovanju velikih europskih država (Njemačke, Francuske, Italije, Španjolske i do nedavno, Velike Britanije), koje su sklonije unilateralnom djelovanju pa čak i — kako je to pokazala francuska i talijanska avijacija u Libiji — vojnim akcijama. Kako je već rečeno, politike EU se formiraju na dvije razine — razini država članica i na razini europskih stranačkih grupacija. Političke stranke iz iste zemlje vrlo često ne zastupaju stavove države iz koje dolaze, nego se vode svojim stranačkim ideologijama, odnosno ideologijama svojih europskih stranačkih grupacija. To je nedvojbeno još jedan izazov za oblikovanje vanjske i sigurnosne politike EU. Ali isto je tako nedvojbeno da su ga elite EU odlučile prihvatiti. To pokazuje najnovija inicijativa Europske komisije kojom je istaknuta potreba uspostavljanja jedinstvene sigurnosne politike Europske unije.[8] Potrebu oblikovanja jedinstvene vanjske, sigurnosne i financijske europske politike u svom programskom govoru iz 2017. godine naglasio je Jean-Claude Juncker, predsjednik Komisije EU.[9] Potpuno je jasno da slijedi proces kojim će se Europska unija nastojati dodatno integrirati formiranjem zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

Osnove suradnje Rusije i Europske unije

Odnosi između Rusije i zemalja Europske unije uređeni su Sporazumom o partnerstvu i suradnji. Taj je sporazum donesen 1994. godine, a potpisan je sa svakom zemljom posebno. Sporazum je stupio na snagu 1997. godine.[10] Odnosi se i na druge zemlje istočne Europe i Srednje Azije, s izuzetkom Bjelorusije i Tadžikistana. Nakon što je dio zemalja istočne Europe postao dio EU, sporazum se prije svega odnosio na Rusiju i Ukrajinu.[11] Cilj toga sporazuma bilo je

---

[7] Odluka SAD-a da svoju ambasadu preseli u Jeruzalem i tako naglasi da Jeruzalem priznaje glavnim gradom Izraela, naišla je na osudu većine članica UN. Niti jedna država članica EU nije podržala tu odluku, a suzdržane su bile Poljska, Rumunjska, Češka i Hrvatska. Latvija se nije pojavila na glasanju. http://balkans.aljazeera.net/vijesti/rezolucija-o-jerusalemu-kako-su-glasale-sve-drzave

[8] https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/ef9668ab-5173-11e7-a5ca01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF/source-31338248

[9] https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/9c03bbc3-982d-11e7-b92d-01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF/source-43605408

[10] http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=201

[11] Krajem 2007. godine sporazum je istekao, a od tada se automatski produžuje svakih dvanaest mjeseci, sve dok ga jedna od strana ne raskine.

oblikovanje prostora za politički dijalog, podrška tranzicijskoj zemlji u konsolidaciji demokracije i privrede, praćenje njihovog prijelaza prema tržišnoj ekonomiji te poticanje trgovine i investicija.

Naravno, djelotvornost ugovora ovisi o realnoj politici, a ona nam pokazuje kako su odnosi između Rusije i Europske unije (EU) određeni s tri činjenice. Prvom, koja pokazuje da je za razliku od Rusije, koja je nacionalna država, EU savez država; drugom, koja ukazuje na to da je niz članica EU ovisno o uvozu ruskih energenta; i trećom, koja upućuje na to da su skoro sve članice Unije ujedno i članice NATO-a. U analizi treba dakle poći od spoznaje da su odnosi Rusije i Europske unije prvenstveno određeni energetskom i sigurnosnom politikom obje strane.

Suradnja između Rusije i Europske unije nastojala se produbiti i proširiti sporazumom sklopljenom u Moskvi svibnja 2005. kada je dogovoreno da se na osnovu Sporazuma o partnerstvu i suradnji, suradnja proširi na četiri područja: a) ekonomiju i okoliš, b) slobodu, sigurnost i pravdu, c) vanjsku sigurnost i d) znanstvena istraživanja, obrazovanje i kulturu. Pregovori o tomu započeti su 2008. godine, bili su nakratko prekinuti zbog rata u Gruziji, ali sporazum je postignut. Daljnja suradnja dogovorena je na skupu u Rostovu; riječ je o „Partnerstvu za modernizaciju" koje je trebalo pokrivati sva ekonomska i tehnička područja modernizacije. Neposredno prije nego što je — zbog aneksije Krima i podrške proruskim separatistima — EU uvela sankcije, suradnja je uključivala nastojanje da se u Rusiji ustroji vladavina prava, jačanje civilnog društva, ekonomska i tehnička modernizacija. Danas je sporazum praktički zamrznut. Ali ekonomska suradnja se i dalje nastavila. Riječ je suradnji koja je značajna za oba partnera.

Poteškoće između Rusije i EU započele su 2008. godine kada je na inicijativu Poljske, Latvije i Švedske Unija počela program nazvan Istočno partnerstvo (*Eastern Partnership*). Riječ je programu namijenjenom Ukrajini, Bjelorusiji, Moldaviji, Armeniji, Gruziji i Azerbajdžanu. Moskva je smatrala da je Istočno partnerstvo zapravo pokušaj EU da na mala vrata te zemlje uvede u NATO. Ruske vlasti su EU predbacivale da ignorira prijedloge o novom sporazumu između Rusije i EU te da se pravi da ne vidi desni ekstremizam u Ukrajini i nekorektan odnos prema etničkim Rusima. Nedvojbeno najveća prepreka razvoju suradnji Rusije i Europske unije upravo je situacija u Ukrajini. Naime, pogled na Ukrajinu između SAD-a i Rusije dijametralno je suprotan. Dok SAD tvrdi je u Ukrajini riječ o procesu demokratizacije i širenju slobode, Putin je uvjeren da je rušenje legalno izabrane ukrajinske proruske vlade pripremano od strane američkih obavještajnih službi. Tvrdi da je naprosto riječ o nastavljanju američke politike okruženja Rusije, širenja NATO-a te ekonomske i političke izolacije Rusije. Pozicije obaju strana su dakle nepomirljive. To se odrazilo na odnose EU i Rusije. Nakon što je Rusija intervenirala u Ukrajini i pripojila Krim, Europska unija je odgovorila sankcijama protiv Rusije.

Ekonomska politika u vrijeme sankcija

Zbog svoga vanjskopolitičkog i geopolitičkog značaja, ni jedan posao vezan uz energente nije isključivo stvar slobodne trgovine, nego ima veliki politički značaj. Toga su u potpunosti svjesne i vlade država svijeta.[12] Zbog toga je u državnom vlasništvu 85% naftnih i plinskih kompanija u svijetu. U Rusiji je udio države u vlasništvu nad industrijom energenata u vrijeme Jeljcina bio svega oko 10%; samo je 14% proizvodnje ruske nafte kontrolirala država. Godinu dana poslije, nakon dolaska Putina na vlast, pod državnom kontrolom već je bilo 35% proizvodnje. Putin je udio ruske države u vlasništvu nad energentima povećavao — 2005. godine je iznosio 50%, a strane su kompanije potiskivane sa ruskog tržišta. Jasno je dakle da je energetska politika jedna od ključnih državnih politika, neraskidivo povezana s vanjskom i sigurnosnom politikom. Zbog toga ekonomske sankcije EU prema Rusiji imaju i političku dimenziju. EU ih je uvela u ožujku 2014. godine zbog ruske aneksije Krima. Sastoje se od nekoliko mjera zabrane. Europskoj investicijskoj banci zabranjeno je da ulaže u Rusiji, a ruskim kompanijama i bankama zabranjen je pristup financijskim tržištima EU. Nadalje, europskim kompanijama je zabranjeno da Rusiji prodaju oružja i tehničke proizvode koji bi mogli imati vojnu namjenu. EU je zamrznuo i imovinu ruskih poslovnih ljudi koji su prema mišljenju EU podupirali rusku aneksiju Krima. Europskim kompanijama zabranjeno je poslovanje s Krimom.[13]

Usprkos sankcija ekonomska međuzavisnost EU i Rusije i dalje je značajna. U 2014. godini trgovinska razmjena s EU-om iznosila je 49,6% cjelokupne ruske trgovine. Rusija zadovoljava čak trećinu europskih potreba za sirovom naftom i prirodnim plinom te gotovo četvrtinu europskih potreba za ugljenom i naftnim derivatima.[14] Usprkos sankcijama u 2016. godini udio ruskog plina u sveukupnoj potrošnji po europskim državama je i dalje vrlo velik.

Treba također istaknuti da je Europska unija imala i druge razloge da u potpunosti ne prekine ekonomsku suradnju s Rusijom. U 2014. godini, Rusija je bila treći trgovinski partner EU. Vrijednost njihove međusobne trgovinske razmjene iznosila je 285 milijardi eura, a europske kompanije su najveći investitor u rusku privredu. Nakon što je Europska unija promijenila svoju energetsku sigurnosnu politiku, nastojeći smanjiti svoju ovisnost o ruskom plinu, Rusija je smanjene

---

[12] Poučni izuzetak predstavljaju hrvatske vlade i prodaja hrvatske državne naftne kompanije INA mađarskoj državnoj kompaniji MOL, koji se, naravno popuno pogrešno, hrvatskoj javnosti predstavljao kao privatizacija. A ne kao ono što je bilo, prodaja jedne državne kompanije, kompaniji druge države.

[13] Iako su pogodile Rusiju sankcije nisu imale veće posljedice za rusko gospodarstvo. U 2015. godini nezaposlenost je nešto viša od 5%, a plaće i mirovine se redovito isplaćuju.

[14] Davor Boban i Tihomir Cipek, *Politički sustav Rusije*, University Press, Sarajevo; Plejada, Zagreb, 2017, str. 335.

Karta udjela ruskog plina u sveukupnoj potrošnji po članicama EU

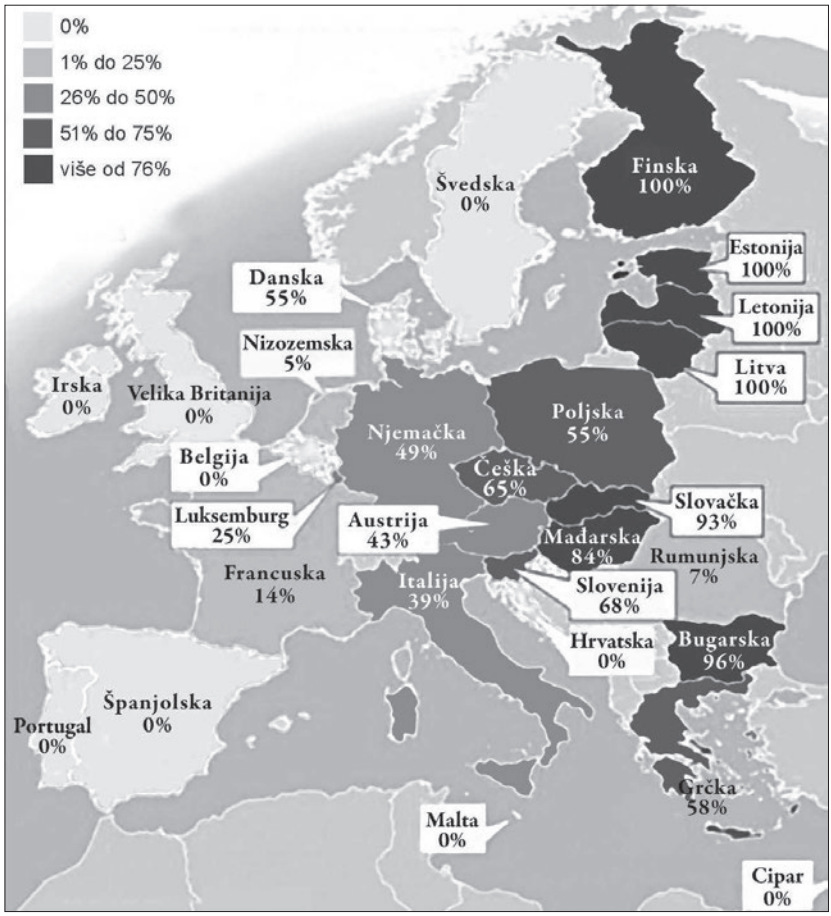

Izvor: Eurogas (http://www.eurogas.org/uploads/2016/flipbook/statistical-report-2015/index.html#p=16; pristupljeno 8. veljače 2017.)

potražnje u Europi nastojala zamijeniti prodajom svojeg plina Kini.[15] No, ruski su prihodi od prodaje energenata i dalje bitno zavisni od Europske unije. Zbog toga Rusija i dalje planira gradnju cjevovoda u Europi. Iako je, za sada, propao ruski plan o izgradnji plinovoda nazvanog Južni tok. U nastojanju da zaobiđe transport energenata kroz Ukrajinu, Rusija je predvidjela otvaranje plinovoda preko Bugarske, Srbije, Mađarske, sve do Austrije i Italije. Zbog pritiska SAD-a od projekta su počele odustajati Srbija i Bugarska, a konačni udarac projektu je zadala Europska komisija. Komisija je ustvrdila da Južni tok

[15] Postignut je sporazum o izgradnji cjevovoda Snaga Sibira, kao i cjevovoda Altai. Snaga Sibira trebala bi biti stavljena u funkciju 2018. godine, dok za Altai nije određen precizan rok izgradnje. Snaga Sibira imao bi kapacitet od 38 milijardi kubičnih metara godišnje, a za Altai je predviđen kapacitet od 30 milijardi kubičnih metara godišnje. Za usporedbu, potrošnja EU 2013. godine je iznosila 430 bilijuna milijardi kubičnih metara. Iste godine Kina je potrošila 162 milijardi kubičnih metara. Usp. Alexander Gabuev, *Friends with Benefits? Russian-Chinese Relations After the Ukraine Crisis*, Moskva, Carnegie, 2016, str. 10.

Ruski plinovodi u Europi

Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Russia_in_the_European_energy_sector#/media/File:Major_russian_gas_pipelines_to_europe.png (pristupljeno 7. veljače 2017.)

može biti protiv europskog prava. Neuspjeh u izgradnji Južnog toka Rusija nastoji nadoknaditi izgradnjom Turskog toka. Nakon pomirenja Erdogana i Putina taj plan je postalo izgledan. Također, Ruske su kompanije nastojale gubitak tržišta u EU nadoknaditi izvozom energenata u Kinu. Naravno, pitanje je koliko će rasti kinesko gospodarstvo i njegova potreba za energentima. Zbog toga će u dogledno vrijeme glavnu ulogu u ruskoj energetskoj politici, kao i u odnosima između Rusije i Europske unije, imati će plinovodi u Europi. Najvažnija je izgradnja druge cijevi Sjevernog toka koji ruski plin preko dna Sjevernog mora doprema direktno u Njemačku.

Očigledno je da energetske politike Europske unije i Rusije duboko zavise jedna od druge te su Unija i Rusija zbog toga u dogledno vrijeme upućene na međusobnu suradnju. Pretpostavka izgradnje novih boljih odnosa jest da Rusija pruži još jasnije dokaze da ne vodi agresivnu politiku prema EU, osobito državama na Baltiku i Poljskoj, te da EU oblikuje integriranu vanjsku i sigurnosnu politiku i da se emancipira od SAD-a. Naime, interesi SAD-a i EU se u

mnogočemu podudaraju, ali nisu potpuno istovjetni. To dokazuje čak i ishod ekonomskih sankcija prema Rusiji.[16]

Slijedi novo propitivanje odnosa u trokutu EU–SAD–Rusija, a na ishode će naravno utjecati i Kina. Čini se da unipolarni svijet naprosto nije moguć, te da će međunarodna politika biti određena multipolarnim odnosima. Jedan od ključnih bit će upravo odnos Europske unije i Rusije.

Novo partnerstvo?

U promišljanju novih odnosa između Rusije i Europske unije treba poći od činjenice da ni ruski narod niti ruske elite nisu orijentirani antizapadno. Demokracija i slobodno tržište su i u Rusiji postale čarobne riječi. Zbog toga su, suprotno od teza koje zagovaraju nastavak politike izolacije i okruženja Rusije, u europskoj javnosti prisutni stavovi koji zagovaraju jačanje politike „kooperativne sigurnosti" s Rusijom. Zbog toga izgleda da politika sankcija spram Rusije ne može biti strategija, nego samo taktika EU.

Problem Krima ostaje trajna sjenka nad odnosima Rusije i Europske unije. Naime, popuno je jasno da ruski narod Krim jednostavno smatra dijelom Rusije i da u dogledno vrijeme niti jedna buduća politička elita Krim neće vratiti Ukrajini. Stav ruskih građana jasno pokazuju priložene tablice:

Odgovori ruskih građana na pitanje jeste li za pripojenje Krima Rusiji.

	Za pripojenje	*Teško mi je odgovoriti*	*Protiv*
Ožujak 2015.	72%	14%	14%
Ožujak 2014.	79%	13%	9%

Izvor: Anketa centra Levada od 13. — 16. svibnja 2015, N= 1600. Objavljeno 24. svibnja 2015. (http://www.levada.ru/print/23–03–2015/krym-i-rasshirenie-rossiiskikh-granits)

Na pitanje smatrate li rusku odluku o pripojenju Krima konačnom i neopozivom, većina ruskih građana odgovara potvrdno.

Odluka je konačna i neopoziva	*Teško mi je odgovoriti*	*Ruska odluka pod određenim okolnostima može se promijeniti*
85%	11%	4%

Izvor: Anketa Instituta za istraživanja javnog mnijenja *WZIOM od 21. — 22. veljače 2015, N= 1600. Obavljena 22. ožujka 2015.* (http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=115184)

[16] U 2014. godini, dakle u vrijeme sankcija, trgovinska razmjena između Rusije i SAD-a porasla je za 6%, dok je u isto vrijeme trgovina između Rusije i EU u prva dva mjeseca 2015. godine pala za 32%. (http://www.vecernji.hr/svijet/sad-trguje-eu-i-dalje-dosljedan-u-hladnom-ratu-s-moskvom-1008288, pristupljeno 12. rujna 2016.)

Očito je da se većina Rusa nije slagala s arbitrarnom odlukom Hruščova 1954. godine kojom je taj poluotok pripojen Ukrajini, tada još sovjetskoj republici i dijelu SSSR-a. Krim, dakle, postaje integralni dio Ruske Federacije. Očigledno je da će se — ukoliko se odnosi između EU i Rusije nastoje poboljšati — EU trebati praviti da pitanje Krima ne postoji, odnosno, da će ga nekim diplomatskim manevrom jednostavno „zamrznuti".

Ključ za poboljšanje odnosa jest propitivanje teze da Rusija vodi imperijalističku politiku. Unutar Unije strah od ruskog imperijalizma je osobito prisutan u Poljskoj i državama Baltika. Iako mi se čini da je utemeljen na povijesnim iskustvima, očito je da ima političku dinamiku. Tu dinamiku SAD želi upotrijebiti da bi se ostvario plan o Tri mora (Baltičko, Jadransko i Crno). Riječ je planu, koji najsnažnije zagovaraju Poljska i Hrvatska (osobito hrvatska predsjednica Kolinda Grabar Kitarović). Taj plan polazi od ciljeva američke politike i zagovara stvaranje svojevrsna obrambenog koridora prema Rusiji. Izgledi da bude realiziran nisu osobito veliki. Ne radi se samo o tomu da se narode na rubu Unije ponovo pretvara u graničare, nego o tomu da su prema Tri mora skeptične i neke države Višegradske skupine koje bi trebale biti njegov oslonac. Riječ je prije svega o Češkoj i Mađarskoj, dok Slovačka mudro šuti. Skeptične su također i zemlje jezgra Europske unije: Njemačka, Francuska i Italija. Iz toga se jasno vidi da one svoj interes vide u suradnji s Rusijom, a na u sukobu. Vjerojatno smatraju da priča o ruskom imperijalizmu nije do kraja uvjerljiva. I to ne zbog toga što je Putin istaknuo da ne planira povratak na imperijalnu politiku, kako je to istaknuo Sakwa.[17] Jasno je da u politici nikome ne treba vjerovati na riječ. Skepsa prema tezi o moćnom ruskom imperijalizmu utemeljena je u spoznajama strukture ruskog društva, ekonomije i politike. Izgleda da se u jezgru EU naprosto uviđa da Rusija nema snage da se ponovo uspostavi kao imperij. Rusija je suočena s demografskom krizom. Broj ruskog stanovništva stalno opada, a ni vojno, ni privredno nije dovoljno jaka.[18] Teza o imperijalizmu često puta naprosto proističe iz nedovoljno precizne uporabe pojmova. U analizama se naime nije pravila razlika između izgradnje države i uspostavljanja imperija. Za razliku od imperija, koji stalno teži teritorijalnom širenju, država ima jasne granice i strukturu stanovništva. Prema tom kriteriju Rusija je

[17] Richard Sakwa, *Putin. Russia's Choice*, Routledge, London–NewYork, 2004, str. 173.

[18] Riječ je o oko 146 milijuna Rusa, nasuprot 506 milijuna građana EU. BDP Rusije po glavi stanovnika iznosi 7.742 $, dok je BDP EU po glavi stanovnika 37.262 $. Vojni izdaci Rusije su 2015. godine iznosili 66 421 milijardu američkih dolara, Francuske 50 860 milijarde, Njemačke 39 393. Vidi se da i bez ostalih pribrajanja investicija članica EU Francuska i Njemačka zajedno izdvajaju više od Rusije. Izračun prema podacima SIPRI, navedenim u: Boban i Cipek, *nav. dj.*, str. 308. Naravno, da to nije jedini mogući kriterij, naime uvijek se postavlja pitanje mogućnosti djelotvornog sabiranja snaga EU, ali podaci nedvojbeno pokazuju njezinu premoć.

nacionalna država. Kao i svaka druga nacionalna država — koju vode sposobne elite — Rusija nastoji širiti svoju moć. I to prije svega mirnim putem: ekonomskim investicijama i energetskom politikom. Kremlj naime dobro zna da sukobi sa Zapadom iscrpljuju Rusiju. Ruska volja za moći nije dakle potaknuta klasičnom imperijalnom idejom teritorijalnog širenja, nego oblikovanjem jasnoga ruskog identiteta u vanjskoj politici. Identiteta i interesa, koji bi međunarodna zajednica, prema ruskom mišljenju, trebala uvažavati. Pokazalo se da nacionalna država nije stvar prošlosti, nego još uvijek odlučujući izvor solidarnosti i demokracije. Ta činjenica i danas bitno određuje međunarodnu politku.

U tom kontekstu treba sagledavati i ciljeve i ruske vanjske politike prema Europskoj uniji. Treba istaknuti da je u ruskoj politici jugoistok Europe ipak manje važan. Za odnose EU i Rusije, od presudne je važnosti pozicija Savezne Republike Njemačke. Riječ je o zemlji koja ima interesa zadržati suradnje s Rusijom, a istovremeno je i važna europska saveznica SAD-a. Rusija je nezaobilazna za opskrbu Njemačke energentima, a SAD je nakon Francuske najveći uvoznik njemačkih proizvoda. Dakle, budućnost europsko-ruskih odnosa vodi preko njemačkih pokušaja da riješi kvadraturu kruga. Rješenje bi se moglo tražiti u integriranju europske vanjske i sigurnosne politike. Programi integracije već su oblikovani, a razvijaju se i novi programi jačeg integriranja Europske unije putem oblikovanja jedinstvene vanjske i sigurnosne politike.[19] U temeljima vanjske politike EU jest težnja za suradnjom s drugim državama. Stoga treba zaključiti da unatoč krizi, prostor za suradnju između Rusije i Europske unije, osobito u energetskoj politici, još uvijek postoji.

Literatura

Bastian, Katrin, *Die Europäische Union und Russland. Multilaterale und bilaterale Dimensionen in der europäischen Außenpolitik*, VS Verlag, Wiesbaden, 2007.

Boban, Davor, „Povratak Rusije na svjetsku pozornicu", *Političke analize*, 2011, br. 7, 2011, str. 14–19.

Boban, Davor i Tihomir Cipek, *Politički sustav Rusije*, University Press, Sarajevo; Plejada, Zagreb, 2017.

Caratan, Branko, „Kraj Sovjetskog Saveza — Perestrojka bez Gorbačova", *Politička misao*, vol. 29, br. 3, 1992, str. 48–66.

Donaldson, Robert H. i Joseph L. Nogee, *The Foreing Policy of Russia. Changing System, Enduring Interests*, M. E. Sharpe, Armonk–N. Y.–London, 2009.

Eitelhuber, Norbert, *Russland im 21. Jahrhundert. Reif für eine multipolare Welt? — Eine Analyse der strategischen Kultur Russlands*, Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–New York–Oxford, 2015.

[19] https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/ef9668ab-5173–11e7-a5ca-01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF/source-31338248

Gabuev, Alexander, *Friends with Benefits?Russian-Chinese Relations After the Ukraine Crisis*, Carnegie, Moskva, 2016.
Golts, Alexander, "Die Militärreform in Russland und ihre Folgen", *Russland-analysen*, br. 306, 4. 12. 2015, str. 2–15.
Götz, Roland, "Die Wirtschaftspolitik der belagerten Festung. Das Glasjew-Programm", *Russland-analysen*, br. 305, 20. 11. 2015, str. 6–12.
Gvosdev, Nikolas K.; Marsh, Christoper, *Russian Foreign Policy. Interests, Vectors, and Sectors*, SAGE, London, 2014.
Henderson, James, "Russia's Changing Gas Relationship with Europe", *Russian Analytical Digest*, br. 163, 24. veljače 2015, str. 2–6.
Heinrich, Andreas, "Exportoptionen für russisches Erdgas nach dem Scheitern von South Stream", *Russland-analysen*, br. 303, 23. 10. 2015, str. 2–6.
Kaczmarski, Marcin, *The Bear watches the Dragon. The Russian debate on China. (OSW Point of View*, br. 31, February), OSW, Varšava, 2013.
Karaganov, Sergei (ur.), *Toward the Great Ocean, or the New Globalization of Russia*, Valdai Discussion Club, Moskva, 2012. (http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Toward_great_ocean_eng.pdf.)
Katz, Mark N., "Aggression und Reaktion. Russland, die Ukraine und der Westen", *Osteuropa*, 2015, br. 1–2, str. 57–64.
Klein, Margarethen, "Russlands Chinapolitik: Interessen, Strategien, Perspektiven", *Russland-analysen*, br. 260, 28. 6. 2013, str. 2–4.
Klein, Margarete, "Russlands Syrienpolitik: Ein Drahtseilakt oder eine Sackgasse? Zwischen Großmachtanspruch und Selbstisolation", *Russland-analysen*, br. 233, 10. 2. 2012, str. 3–4.
Kuhrt, Natasha, "The Russian Far East in Russia's Asia Policy. Dual Integration or Double Periphery?", *Europe-Asia Studies*, vol. 64, br. 3, 2012, str. 471–493.
Lane, David, "Was für eine Wirtschaft hat Russland?", *Russland-analysen*, br. 107, 7. 7. 2006., 2–7.
Petro, Nicolai N.; Alvin Z. Rubinstein, *Russian Foreign Policy. From Empire to Nation-State*, Longman, New York, 1997.
Mackinder, Halford J. (1904), "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Society*, vol. 23, br. 4, str. 421–437.
Nelson, Elizabet; Robert Orttung, Robert; Livshen, Anthony, "Measuring RT's Impact on YouTube", *Russian Analiytical Digest*, br. 177, 8 December 2015, str. 2.
Sakwa, Richard, *Putin. Russia's Choice*, Routledge, London–NewYork, 2004.
Schröder, Hans-Henning, "Der Terror, die Türkei und die alltäglichen Probleme ... Die "Botschaft an die Föderalversammlung" zeigt, dass Putin ein politisches Konzept fehlt", *Russland-analysen*, br. 307, 18. 12. 2015., str. 2–13.
Trenin, Dmitri, *True partners? How China and Russia see each other*, Centre for European Reforme, London, 2012.
Tsygankov, P. Andrei, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, Roman & Littlefield, 2013.
Vukadinović, Radovan, „Izazovi novom svjetskom poretku", *Politička misao*, vol. 35, br. 2, 1998, str. 79–93.
Wipperfürth, Christian, *Russlands Außenpolitik*, VS Verlag, Wiesbanden, 2011.

Izvori sa interneta:

https://www.thenewamerican.com/usnews/foreign-policy/item/1384-clinton-on-propaganda-budget-us-losing-information-war
http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/EUugovori/11992M_Ugovor_o_EU-u_hrv.pdf

http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/
EUugovori/12007L_Ugovor_iz_Lisabona_hrv.pdf
https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/
publication/ef9668ab-5173–11e7-a5ca-01aa75ed71a1/
language-hr/format-PDF/source-31338248
http://balkans.aljazeera.net/vijesti/
rezolucija-o-jerusalemu-kako-su-glasale-sve-drzave
http://www.vecernji.hr/svijet/
sad-trguje-eu-i-dalje-dosljedan-u-hladnom-ratu-s-moskvom-1008288
http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/
treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=201
https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/
publication/ef9668ab-5173–11e7-a5ca-01aa75ed71a1/
language-hr/format-PDF/source-31338248
https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/
publication/9c03bbc3–982d-11e7-b92d-01aa75ed71a1/
language-hr/format-PDF/source-43605408
https://publications.europa.eu/hr/publication-detail/-/
publication/ef9668ab-5173–11e7-a5ca-01aa75ed71a1/
language-hr/format-PDF/source-31338248

Tihomir Cipek

Russian and the European Union. What is left of the partnership?

The text shows relations between Russia and European Union after the crisis in Ukraine and the Russian accession of Crimea. First, based on the constructivist theory of international relations, the main characteristics of Russian and European foreign policy are analyzed. The main features of the Partnership and Cooperation Agreement signed between the European Union and Russia in 1994 are noted. Subsequently, their mutual relations in energy policy and its influence on relations between European Union and Russia are considered. The author's thesis is that the very different interests of EU member states related to energy policy make it impossible to establish a single European policy towards Russia. At the end of the text, the projection of the basic features of relations between Russia and the European Union is proposed. Finally, it is concluded that considering the relations with Russia the strong EU members will pursue their national interests, while the countries of Central Europe will wander among the interests of the EU, USA and attempts to shape their own foreign policy based on the established national interests. In the long run, it follows that the European Commission will attempt to further integrate European Union by forming the common foreign and security policy.

Key words: foreign policy, energy policy, Russia, Vladimir Putin, European Union, partnership in international politics, state interests